

Міністерство освіти і науки України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра всесвітньої історії

Кваліфікаційна робота

(магістра)

з теми: «Духовно-лицарські ордени в контексті хрестових походів:  
зміст і наслідки діяльності»

Виконав: здобувач вищої освіти

II курсу, групи Ist1-M23

напрямку підготовки

014 Середня Освіта Історія

**Олійник Андрій Романович**

**Керівник:**

д.і.н., професор Брехуненко Віктор Анатолійович

**Рецензент:**

Кам'янець-Подільський – 2024 року

## Зміст

### Вступ

|                                                                                          |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| РОЗДІ І ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....                                 | 7   |
| 1.1 Історіографія проблеми.....                                                          | 7   |
| 1.2 Огляд джерельної бази.....                                                           | 16  |
| 1.3 Теоретико-методологічні засади роботи. ....                                          | 26  |
| РОЗДІ ІІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗГОРТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДУХОВНО-ЛИЦАРСЬКОГО РУХУ.....                 | 30  |
| 2.1 Формування сприятливого ставлення папської влади.....                                | 30  |
| 2.2 «Релігійний фанатизм чи прагматичні інтереси».....                                   | 36  |
| 2.3 Формування та початок діяльності «Miles Christi»-«Войнів Христа».....                | 44  |
| РОЗДІЛ ІІІ ЄСТВО КЛЮЧОВИХ ДУХОВНО -ЛИЦАРСЬКИХ ОРДЕНІВ...                                 | 52  |
| 3.1 Орден Святого Іоанна Єрусалимського.....                                             | 52  |
| 3.2 Орден Білих Лицарів Христа .....                                                     | 57  |
| 3.3 Орден Братів німецького Дому святої Марії .....                                      | 63  |
| РОЗДІЛ ІV ВПЛИВ ХРЕСТОВИХ ПОХОДІВ НА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ДУХОНО - ЛИЦАРСЬКИХ ОРДЕНІВ..... | 70  |
| 4.1 Здобутки «Хрестоносної кампанії».....                                                | 70  |
| 4.2 Поступовий занепад духовно - лицарських орденів.....                                 | 75  |
| 4.3 Становище орденів в останні роки публічної діяльності.....                           | 80  |
| ВИСНОВОК.....                                                                            | 85  |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....                                            | 88  |
| ДОДАТКИ.....                                                                             | 104 |
| Додаток А.....                                                                           | 105 |
| Додаток Б.....                                                                           | 106 |
| Додаток В.....                                                                           | 107 |

## Вступ

**Актуальність теми:** духовно-лицарські ордени відіграли важливу роль у формуванні політичної, соціальної та культурної історії середньовічної Європи. Їх діяльність у контексті Хрестових походів мала тривалий вплив на розвиток європейських держав і суспільств, включаючи українські землі. Однак, ця тема залишається недостатньо дослідженою в сучасній українській історіографії, що підкреслює актуальність вивчення проблеми.

Ордени, як ключові учасники Хрестових походів, мали вагомий вплив на міжрегіональні зв'язки між Західною Європою, Візантією, Близьким Сходом і Східною Європою. Тамплієри, Госпітальєри, Тевтонський і Лівонський, були не лише релігійними, а й військово-політичними організаціями, що активно впливали на хід Хрестових походів, політичну мапу Європи та Близького Сходу. Їхня військова стратегія, моделі управління завойованими територіями та місіонерська діяльність є важливими об'єктами для дослідження середньовічної державності.

Діяльність духовно-лицарських орденів сприяла поширенню католицької культури, технологій та ідеологій на завойованих землях. Це вплинуло на формування міжрелігійного діалогу (і конфлікту) між католицизмом, православ'ям та ісламом. Аналіз цих процесів допоможе краще зрозуміти природу релігійних конфліктів і їх наслідки, актуальні й у сучасному світі.

У свою чергу українські землі у середньовічний період перебували на межі латинського й православного світів, а також були залучені до сфер впливу. Це робить важливим дослідження, як діяльність орденів опосередковано чи безпосередньо впливала на українські землі, особливо через взаємодію із сусідніми державами - Польщею, Угорщиною та Великим князівством Литовським.

У вітчизняній науці проблема духовно-лицарських орденів досліджувалася фрагментарно. Більшість праць присвячена окремим орденам (зокрема Тевтонському) або їхньому впливу на Західну Європу.

Комплексний аналіз змісту й наслідків діяльності орденів у контексті Хрестових походів з акцентом на їхню взаємодію зі Східною Європою та українськими землями залишається актуальним і науково важливим.

**Об'єктом дослідження виступають** духовно-лицарські ордени, їхня діяльність та роль у контексті Хрестових походів.

**Предметом дослідження слугує** зміст, особливості та наслідки діяльності духовно-лицарських орденів під час Хрестових походів, їхній вплив на політичну, релігійну та соціальну ситуацію в Європі, а також їх взаємодія з місцевими культурами, суспільствами та релігійними структурами.

**Хронологічний діапазон дослідження охоплює:** кінець XI ст. початку військово-колонізаційних походів західноєвропейських феодалів до країн Східного Середземномор'я і до наслідкових дій, які сягають XV- XVI ст.

**Географічні межі дослідження:** охоплюють ключові території:

Близький Схід, як основний центр військової, релігійної та політичної діяльності Хрестових походів, зокрема Єрусалимське королівство, князівство Антіохія, графство Триполі, графство Едесса.

Європейський континент - Західна Європа (Франція, Німеччина, Англія, Іспанія, Італія) - місця де виникали ордене та формувалися їхні ідеології і соціально-економічної бази; Східна Європа (Польща, Угорщина, Литва) – активізація діяльності орденів у військовій, релігійній і політичній сферах; Балтійський регіон: діяльність Тевтонського і Лівонського орденів, пов'язана з «Північними хрестовими походами» проти язичників Пруссії, Лівонії та Литви.

Українські землі - Території, що перебували у сфері контактів з орденами через взаємодію із сусідніми державами такі як Польща, Велике князівство Литовське, Угорщина.

Середземноморський регіон – це були Острови Кіпр, Родос, Мальта, де були місця базування і подальшої діяльності орденів, зокрема госпітальєрів.

**Мета магістерської роботи:** дослідити роль духовно-лицарських орденів у контексті Хрестових походів, аналізуючи їхню діяльність, релігійно-політичний вплив та соціальні наслідки для Європи, вивчаючи механізми взаємодії орденів з місцевими культурами та церквами, а також їхній внесок у формування середньовічних державних і соціальних структур.

**Для досягнення поставленої мети постає потреба у вирішенні наступних завдань:**

1. Показати ключові імперативи інституційних ознак духовно-лицарських орденів;
2. Вивчити роль духовно-лицарських орденів у хрестових походах;
3. Всебічно розглянути основні підсумки та значення хрестових походів;
4. Визначити значення діяльності духовно-лицарських орденів у Середні віки;
5. Проаналізувати характер взаємодії духовно-лицарських орденів;
6. Відтінити вплив католицької церкви у створенні хрестових походів;
7. Підсумувати діяльність духовно-лицарських орденів під час Хрестових походів та подальші наслідкові дії.

**Теоретико-методологічна основа магістерської роботи** акцентує увагу відповідно до загальноприйнятих наукових принципах дослідження історичних процесів та конкретних подій. Методологічну базу склали історизм, конкретність, системність та наукова об'єктивність. Вони дали можливість розглянути проблему як цілісний процес і водночас диференційовано підійти з погляду визначення історії хрестових походів, історії духовно-лицарських орденів та напрямів за умов виділеного періоду.

**Елемент новизни дослідження зводиться до того,** що сучасні уявлення в Україні з обраної цієї тематики відштовхуються від доробку радянських часів. Відповідно вони потребують переосмислення на основі сучасних підходів до інтерпретації історичних джерел.

**Практичне значення роботи** полягає в тому, що на основі її матеріали можуть студентами для підготовки до семінарських занять з

Історії Середніх Віків, історії світових тенденцій розвитку, написання рефератів, курсових робіт, виступів на наукових конференціях, а також у процесі викладання всесвітньої історії в закладах загальної середньої та вищої освіти.

**Апробація дослідження** зумовлюється висвітленням окремих аспектів у обговорення на засіданні кафедри всесвітньої історії К-ПНУ імені Івана Огієнка, а також участю у студентській науковій конференції.

**Публікації:** Опублікована статті на тему «Особливості створення та трансформування духовно-лицарського оредну Святого Лазаря» та «Фіктивна загибель Оредну Тамлієрів у кінці XIII – початку XIV ст.» у збірнику студентський наукових робіт К-ПНУ імені Івана Огієнка за 2023-2024 р.

**Структура роботи** відповідає зазначеній меті та ключовим завданням, складається зі вступу, чотирьох розділів, трьох підрозділів, загального висновку та списку використаних джерел та літератури, кількість позицій у списку складає 105 найменувань.

## ВИСНОВОК

Дослідження, присвячене темі духовно-лицарських орденів, дозволило розкрити унікальну роль цих організацій у формуванні середньовічного світу, як у релігійному, так і в політичному та культурному аспектах. У ході роботи були реалізовані поставлені завдання, що дало змогу всебічно осмислити феномен духовно-лицарських орденів у контексті історії Хрестових походів та середньовічної Європи.

Було з'ясовано, що духовно-лицарські ордени поєднували в собі релігійні, військові та соціальні функції, що забезпечувало їм унікальний статус у середньовічному суспільстві. Чітка структура, сувора дисципліна, а також підпорядкування безпосередньо Папі Римському робили ордени наднаціональними інституціями, що мали винятковий вплив у різних регіонах Європи та Близького Сходу. Їхня діяльність була спрямована на оборону християнської віри, допомогу прочанам, а також боротьбу проти невірних.

У Хрестових походах духовно-лицарські ордени виступали головною військовою силою, яка не лише забезпечувала перемоги хрестоносців, але й утримувала стратегічні фортеці на Святій Землі. Орден Тамплієрів забезпечував військову охорону, Госпітальєри спеціалізувалися на захисті прочан і шпитальній діяльності, а Тевтонський орден боровся проти язичників у Східній Європі. Їхня місія значною мірою зумовлювала успіхи хрестоносців і підтримувала контроль над завойованими територіями.

Хрестові походи, всупереч значним втратам й остаточну невдачу в поверненні Святої Землі, залишили глибокий слід у європейській та світовій історії. Вони сприяли економічному розвитку Західної Європи, стимулювали торгівельні зв'язки з Близьким Сходом, поширили технологічні й культурні досягнення. Водночас саме через Хрестові походи ордени здобули міжнародну популярність і закріпили за собою статус провідників християнського світу.

Духовно-лицарські ордени відігравали ключову роль у формуванні середньовічного суспільства. Їхня діяльність вийшла далеко за межі військової місії. Вони створювали шпиталі, розвивали землеробство на своїх володіннях, будували укріплення та підтримували місцеве населення. У країнах Балтії та Центрально-Східної Європи ордени виступали як культурні та цивілізаційні агенти, поширюючи католицизм, феодальні відносини й архітектурні традиції.

Взаємовідносини між орденами мали як кооперативний, так і конкурентний характер. Спільна участь у Хрестових походах об'єднувала ордени, проте боротьба за вплив і ресурси часто провокувала суперництво. Це було особливо помітно у відносинах Тамплієрів і Госпітальєрів. Однак ці суперечності не заважали орденам виконувати свої спільні завдання в захисті християнської віри.

Католицька церква була рушійною силою створення Хрестових походів і духовно-лицарських орденів. Папство, використовуючи духовні й матеріальні ресурси, формувало глобальну стратегію боротьби з невірними та підтримувало діяльність орденів. Духовна мотивація, підкріплена індульгенціями, забезпечувала підтримку світських володарів і європейського суспільства.

Після завершення Хрестових походів духовно-лицарські ордени змогли адаптуватися до нових умов. Втрата Святої Землі позбавила їх первісної мети, але вони зберегли свою діяльність у Європі, зосередившись на благодійності, шпитальній допомозі та релігійній освіті. Госпітальєри продовжували обороняти християнські території в Середземномор'ї, Тевтонський орден перетворився на важливого гравця у Східній Європі, а ордени в Іспанії долучилися до завершення Реконкісти.

Духовно-лицарські ордени були унікальним явищем середньовічної епохи, які поєднували військову силу, духовну місію та соціальну відповідальність. Їхня діяльність залишила значний слід у військовій, політичній та культурній історії Європи. Ордени стали провідниками ідей

християнства, формуючи міжнародний порядок на основі єдиної релігійної доктрини. Всупереч політичним кризам, суперництво й втрату територій, вони зберегли свою значущість і адаптувалися до викликів часу.

Таким чином, духовно-лицарські ордени є не лише прикладом військової організації, але й культурним феноменом, який вплинув на формування європейської ідентичності. Їхній досвід демонструє важливість взаємодії релігії, політики та соціальних інститутів у створенні глобальних історичних процесів.

## Список використаних джерел та літератури

### Джерела

1. Abubenten periculum»  
*URL:https://la.wikisource.org/wiki/Ubi\_periculum* (дата звернення 18.01.2024).
2. Ad Providam. 1312.  
*URL:https://www.scribd.com/document/201763727/Ad-Providam-1312* (дата звернення 12.07.2024).
3. Annales Ordensmeister. Esti Taeduskilu Seltsi. Stockholm. 1952. 130 P.  
*URL:https://etsr.se/wp-content/uploads/2017/10/eesti\_teadusliku\_seltsi\_rootsis\_aastaraamat\_1945\_1949\_01.pdf* (дата звернення 09.08.2024).
4. Annual of Medieval Studies at CEU. Central European University Budapest Departament of Medieval Studies. Vol. 17. 2011. P. 153-158.  
*URL:https://real-j.mtak.hu/21470/1/Annual\_of\_Medieval\_Studies\_at\_CEU\_Vol\_17\_2011.pdf* (дата звернення 09.08.2024).
5. Bernard of Clairvaux. In Praise of the New Knighthood. Copyright. 1977. 127-145 P.  
*URL:https://history.hanover.edu/courses/excerpts/344bern2.html* (дата звернення 19.10.2023).
6. Cum ex eo  
*URL:https://www.brepolonline.net/doi/abs/10.1484/J.MS.2.306791?journalCode=ms* (дата звернення 12.07.2024).
7. Decree for the Sovereign Military Hospetaller Order of Saint Jonh of Jerusalem  
*URL:https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu\_proprio/documents/20220903-decreto-smom.pdf* (дата звернення 24.07.2024).

8. Delaville le Roulx, Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers, volume 1 1894. 28-30 P.  
*URL:https://archive.org/details/cgohvol1/page/n27/mode/2up* (дата звернення 17.08.2024).
9. Fulcher C. .Urban II: Speech at Council of Clermont, 1095, according to Fulcher of Chartres» Internet Medieval History Sourcebook, accessed November 30. 2016.  
*URL:https://web.mit.edu/aorlando/www/SaintJohnCHI/Church%20History%20Readings/Urban%20II%20on%20First%20Crusade.pdf* (дата звернення 14.11.2023).
10. Gesta Francorum Deventer januari 2016. 298p.  
*URL:https://bibliothecaclassica.nl/wp-content/uploads/2021/12/GESTA-FRANCORUM-versie-2.pdf* (дата звернення 19.04.2024).
11. Jan D. Banderia Prutenorum. 1448.  
*URL:https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/239181/edition/227556/content* (дата звернення 17.08.2024).
12. Kronika wielkopolska. Krakow. 2010.  
*URL:https://publio.pl/files/samples/b2/e3/86/49446/kronika\_wielkopolska\_demo.pdf* (дата звернення 17.09.2024).
13. Libellus ad Armenios. 1341.  
*URL:https://www.vatican.va/content/benedictus-xii/la/documents/epistula-cum-dudum-1-aug-1341.html* (дата звернення 19.07.2024).
14. Liber Ad Milites Templi De Laude Novae Militiae.  
*URL:https://www.scribd.com/document/632475726/S-Bernard-of-Clairvaux-Liber-Ad-Milites-Templi-De-Laude-Novae-Militiae* (дата звернення 16.07.2024).
15. Medieval Sourcebook: Urban II (1088-1099): Speech at Council of Clermont, 1095 Six Versions of the Speech.  
*URL:http://www.fordham.edu/halsall/source/urban2-5vers.html* (дата звернення 15.01.2024)

16. Odo of Deuil. De Profectione Ludovici VII in Orientem. the Journey of Louis VII to the East. URL:<https://dokumen.pub/odo-of-deuil-de-profectione-ludovici-vii-in-orientem-the-journey-of-louis-vii-to-the-east-9780231880602.html> (дата звернення 14.11.2024).
17. Omne Datum Optimum. 1139. URL:[https://la.wikisource.org/wiki/Omne\\_Datum\\_Optimum](https://la.wikisource.org/wiki/Omne_Datum_Optimum) (дата звернення 12.07.2024).
18. Petrus de Dusburgk. Chronica Terrae Prussiae URL:<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/28327861.2010.12220260> (дата звернення 14.11.2024).
19. Statuta hospitalis Hierusalem 1586. URL:[https://archive.org/details/bub\\_gb\\_VRpZAAAcAAJ/page/n5/mode/2up](https://archive.org/details/bub_gb_VRpZAAAcAAJ/page/n5/mode/2up) (дата звернення 15.12.2023).
20. Succession Venerabilem. 1202. URL:<https://www.scribd.com/document/698928962/p1> (дата звернення 16.07.2024).
21. The Catholic Encyclopedia. 15 vols. Edited by Charles G. Herbermann, et al. New York. The Gilmary Society. 1913. 545 - 546 P. URL:[https://en.wikisource.org/wiki/Page:Catholic\\_Encyclopedia,\\_volume\\_15.djvu/607](https://en.wikisource.org/wiki/Page:Catholic_Encyclopedia,_volume_15.djvu/607) (дата звернення 15.12.2023).
22. William of Tire. Chronica Regni Hierosolymitani. Oeniponti : Libraria Academica Wagneriana. 1893. 678 P. URL:<https://archive.org/details/registaregnihier00rhuoft/page/n3/mode/2up> (дата звернення 14.01.2024).

### Література

23. Aachen A. Historia Hierosolymitana. 1459. URL:[https://archive.org/details/lewis\\_e\\_138/page/n155/mode/2up](https://archive.org/details/lewis_e_138/page/n155/mode/2up) (дата звернення 19.10.2023).

24. Altan E. Lani Dogulu Tarin Yazari Willermus Turensus in (1130 – 1185) Historiansi ve Zeyilleri. 2015. 85-94 P. URL:<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/226147> (дата звернення 12.12.2023).
25. Altan E. Tamplier ve Hospetalier. 2002. 87- 96 P. URL:<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/977847> (дата звернення 12.12.2023).
26. Anthony L. The Hospitaller state on Rhodes and its Western Provinces, 1306-1462. Ashgate. 1999. 45 – 95 P. URL: [http://opac.regesta-imperii.de/lang\\_en/anzeige.php?sammelwerk=Luttrell%2C+The+Hospitaller+state+on+Rhodes](http://opac.regesta-imperii.de/lang_en/anzeige.php?sammelwerk=Luttrell%2C+The+Hospitaller+state+on+Rhodes) (дата звернення 18.02.2024).
27. Anthony L. The Spiritual Life of the Hospitallers of Rhodes. Routledge. 1991. 129-164 P. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003556640-9/spiritual-life-hospitallers-rhodes-anthony-luttrell?context=ubx&refId=43b41177-8225-4119-a51f-9732b5ec2524> (дата звернення 18.02.2024).
28. Asbridge T. The Crusades: The War For The Holy Land. London: Simon & Schusterю 2010. 784 P. URL:<https://archive.org/details/crusadesauthorit0000asbr/page/n9/mode/2up> (дата звернення 20.02.2024).
29. Augustine S. Concerning the City of God Against the Pagans. Translated by Henry Bettenson. New York: Penguin Books USA. 1984. 1097 P. URL:[https://archive.org/details/cityofgodagainst0000augu\\_p2b5/page/n9/mode/2up](https://archive.org/details/cityofgodagainst0000augu_p2b5/page/n9/mode/2up) (дата звернення 19.12.2023).
30. Aziz A. Crusade, Commerce, and Culture. Bloomington, IN: Indiana University Press. 1962. 280 P. URL:<https://archive.org/details/dli.ernet.153238/page/91/mode/2up> (дата звернення 15.12.2023).

31. Barber M. The New Knighthood: A History of the Order of the Temple. Cambridge. Cambridge University Press. 1994. 441 P. URL:<https://archive.org/details/newknighthoodhis0000barb/page/n9/mode/2up> (дата звернення 19.12.2023)
32. Barber M., Bate K. The Templars: Selected Sources. Manchester University Press. 2002. 368 P. URL:<https://archive.org/details/templarsselected00unse> (дата звернення 14.06.2024)
33. Barber, M. The Trial of the Templars, Cambridge: Cambridge University Press, 1978. 8.-13 P. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/trial-of-the-templars/3CEF95FD22DD129F4B4BFE3A6D5074D8> (дата звернення 19.12.2023)
34. Blaydes L., Chanery E. The Feudal Revolution and Europe's Rise: Political Divergence of the Christian West and the Muslim World before 1500 CE. American Political Science Review. Vol. 107. 2013 19 p. URL:<https://scholar.harvard.edu/files/chaney/files/feudalrevolutionfinal.pdf> (дата звернення 09.08.2024).
35. Bunga R. Sejarah Pemikiran Dan Peradaban Islam. Yogyakarta. 2018. P. 2-4. URL:[http://digilib.iainpalangkaraya.ac.id/1410/1/Sejarah%20Pemikiran%20dan%20Peradaban%20Islam\\_UNESCO\\_HVS.pdf](http://digilib.iainpalangkaraya.ac.id/1410/1/Sejarah%20Pemikiran%20dan%20Peradaban%20Islam_UNESCO_HVS.pdf) (дата звернення 16.12.2023).
36. Calvin J. Institutio christianae religionis. Excudebat Thomas Vautrollerius Typographus 1576. 933 P. URL:[https://archive.org/details/bim\\_early-english-books-1475-1640\\_institutio-christianae-r\\_calvin-jean\\_1576](https://archive.org/details/bim_early-english-books-1475-1640_institutio-christianae-r_calvin-jean_1576) (дата звернення 14.06.2024).
37. Carole H. Perang Salib, Sudut Pandang Islam. Jakarta: Serambi Ilmu Semesta 2005. 808 p. URL:[http://103.44.149.34/elib/assets/buku/Perang\\_Salib\\_Sudut\\_Pandang\\_Islam.pdf](http://103.44.149.34/elib/assets/buku/Perang_Salib_Sudut_Pandang_Islam.pdf) (дата звернення 18.08.2024).

38. Cheetham N. Keepers of the Keys: A History of the Popes from St. Peter to John Paul II. New York: Charles Scribner's Sons, 1983. 340 P. URL:<https://archive.org/details/keepersofkeys00sirn/page/n9/mode/2up> (дата звернення 20.12.2023).
39. Chrissis N. The City and the Cross: the image of Constantinople and the Latin empire in thirteenthcentury papal crusading rhetoric. Byzantine and Modern Greek Studies 36, no. 1. 2012. P. 20-37. URL:[http://opac.regesta-imperii.de/lang\\_de/anzeige.php?pk=1700516](http://opac.regesta-imperii.de/lang_de/anzeige.php?pk=1700516) (дата звернення 14.11.2023).
40. Christiansen E. The Northern Crusades: Second Edition. Penguin Books. 1998. 320 P. URL:[file:///D:/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BE%20%D0%B7%20%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0/superuser,+ABS41\\_1375-8252-1-PB\\_Almonaitis\\_v4\\_PDF-A.pdf](file:///D:/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BE%20%D0%B7%20%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0/superuser,+ABS41_1375-8252-1-PB_Almonaitis_v4_PDF-A.pdf) (дата звернення 11.12.2023)
41. Christopher Tyerman C. God's War: A New History of the Crusades. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press. 2009. 1040 P. URL:<https://archive.org/details/godswarnewhistor0000tyer> (дата звернення 14.01.2024)
42. Clairvaux B. Payens H. The Primitive Rule of the Templars. Create Space Independent Publishing Platform. 2014. 46 P. URL:<https://sourcebooks.fordham.edu/source/templars-primitiverule.asp> (дата звернення 16.01.2024)
43. Clausewitz C. On War. Edited and translated by Michael Howard and Peter Paret. Princeton, NJ: Princeton University Press. 1989. 732 P. URL:<https://antilogicalism.com/wp-content/uploads/2019/04/on-war.pdf> (дата звернення 16.11.2023)
44. Cole Penny J. The Preaching of the Crusades to the Holy Land, 1095-1270. Cambridge. The Medieval Academy of America. 1991. P. 3-15. URL:<https://archive.org/details/preachingofcrusa0000cole> (дата звернення 19.12.2023).

45. Contamine P. War in the Middle Ages. Translated by Michael Jones. Oxford, UK: Basil Blackwell Publisher. 1984. 428 P. URL: [https://www.thriftbooks.com/w/war-in-the-middle-ages\\_philippe-contamine/347952/?utm\\_source=google&utm\\_medium=cpc&utm\\_campaign=pmax\\_uk\\_low&utm\\_adgroup=&utm\\_term=&utm\\_content=&gad\\_source=1&gclid=Cj0KCQiAo5u6BhDJARIsAAVoDWvxyXdkKFVEp2mxBOfcfY4BeIkChcBwLDQ6EqqT8KehNRtcy\\_pFHjAaAlqVEALw\\_wcB#edition=3819301&idq=5758186](https://www.thriftbooks.com/w/war-in-the-middle-ages_philippe-contamine/347952/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=pmax_uk_low&utm_adgroup=&utm_term=&utm_content=&gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAo5u6BhDJARIsAAVoDWvxyXdkKFVEp2mxBOfcfY4BeIkChcBwLDQ6EqqT8KehNRtcy_pFHjAaAlqVEALw_wcB#edition=3819301&idq=5758186) (дата звернення 15.08.2024).
46. Corbett J. The Papacy: A Brief History. D. Van Nostrand Company. 1956. 192 P. URL: [https://books.google.com.ua/books/about/The\\_Papacy.html?id=ytMNAQAAMA-AJ&redir\\_esc=y](https://books.google.com.ua/books/about/The_Papacy.html?id=ytMNAQAAMA-AJ&redir_esc=y) (дата звернення 15.08.2024).
47. Delisle L. and E. Berger, Recueil des Actes de Henri II, roi d'Angleterre et duc de Normandie, Tom II. 280-285 P. URL: <https://aibl.fr/collections/recueil-des-actes-dhenri-ii-roi-dangleterre-et-duc-de-normandie-concernant-les-provinces-francaises-et-les-affaires-de-france-2/> (дата звернення 17.09.2024).
48. Duffy E. Saints and Sinners: A History of the Popes. Yale University Press, 1997. 104-105. URL: <https://archive.org/details/00book1593273669/page/n7/mode/2up> (дата звернення 17.12.2023).
49. Duggan A. The Story of the Crusades: 1097-1291. New York: Pantheon Books. 1964. 263 P. URL: <https://archive.org/details/storyofcrusades00dugg> (дата звернення 15.12.2023).
50. Edelman M. The Symbolic Uses of Politics. University of Illinois Press. 1985. 129.-133 P. URL: <https://archive.org/details/symbolicusesofpo00edel> (дата звернення 19.12.2023)

51. Favreau-Lilie M. The Military Orders and the Escape of the Christian Population from the Holy Land in 1291. *Journal of Medieval History*. 1993. 218-219 P. URL: <https://www.scribd.com/document/510663275/New-Studies-in-Medieval-History-Alan-Forey-auth-The-Military-Orders-From-the-Twelfth-to-the-Early-Fourteenth-Centuries-Palgrave-Macmillan-UK> (дата звернення 17.09.2024).
52. Gabrieli. F. Arab historians of the Crusades. London, Routledge & K. Paul. 1984. Berkeley, University of California Press. 362 P. URL: <https://archive.org/details/arabhistoriansof0000gabr/page/n9/mode/2up> (дата звернення 18.12.2023).
53. Geis J. Geschichte der Kreuzzüge. Reclam. 2017. 25 P. URL: <https://www.reclam.de/data/media/978-3-15-017092-2.pdf> (дата звернення 19.04.2024).
54. Gibbon E. The History of the Decline and Fall of the Roman Empire. 1996. 2981 p. URL: <https://www.ccel.org/ccel/g/gibbon/decline/cache/decline.pdf> (дата звернення 14.08.2024).
55. Haag M. The Templars: History and Myth. London: Profile Books Limited. 2009. 384 p. URL: <https://archive.org/details/templarshistorym0000haag> (дата звернення 19.10.2023).
56. Halsall M. Medieval Sourcebook: Urban II: Speech at Council of Clermont, 1095, according to Fulcher of Chartres. Fulcher de Chartres. Thatcher. 1996. 1-6 P. URL: <https://web.mit.edu/aorlando/www/SaintJohnCHI/Church%20History%20Readings/Urban%20II%20on%20First%20Crusade.pdf> (дата звернення 14.11.2023).
57. Hamilton B. The Leper King and His Heirs: Baldwin IV and the Crusader Kingdom of Jerusalem. Cambridge: Cambridge University Press. 2000. 315 P. URL: <https://oceanofpdf.com/authors/bernard-hamilton/pdf-the->

*leper-king-and-his-heirs-baldwin-iv-and-the-crusader-kingdom-of-jerusalem-download/* (дата звернення 18.01.2024).

58. Hicolla D. Knights Hospitallers. Osprey. URL:[https://pub.deadnet.se/Books\\_and\\_manuals\\_on\\_various\\_stuff/World%20History/Crusades%20and%20Islamic%20Armies/Osprey%20-%20Warrior%20041%20-%20Knight%20Hospitaller%20%28Vol%202%29.pdf](https://pub.deadnet.se/Books_and_manuals_on_various_stuff/World%20History/Crusades%20and%20Islamic%20Armies/Osprey%20-%20Warrior%20041%20-%20Knight%20Hospitaller%20%28Vol%202%29.pdf) (дата звернення 26.01.2024)

59. Housley N. *Knighthoods of Christ: Essays on the History of the Crusades and the Knights Templar*, Presented to Malcolm Barber. Routledge. 2007. 280 P. URL:<https://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/a/a147191.pdf> (дата звернення 19.01.2024).

60. Housley N. *Fighting for the Cross: Crusading to the Holy Land*, Yale University Press. 2008. 376 P. URL:<https://www.proquest.com/docview/212682279?sourcetype=Scholarly%20Journals> (дата звернення 19.01.2024).

61. Housley. *Contesting the Crusades*. Wiley-Blackwell; 1st edition. 2006. 216 P. URL:<https://archive.org/details/housley-contesting-the-crusades> (дата звернення 12.11.2023)

62. Iben Fonnesberg-Schmidt and Jotischky A. *Pope Eugenius III (1145-1153)* Amsterdam University Press. 2018. 400 P. URL:[https://assets.ctfassets.net/4wrp2um278k7/7Eg2ycOyic6Y68mS6kyU0M/25d430f435721b4afa167c331c75a9f3/9789048537204\\_ToC\\_\\_\\_Intro.pdf](https://assets.ctfassets.net/4wrp2um278k7/7Eg2ycOyic6Y68mS6kyU0M/25d430f435721b4afa167c331c75a9f3/9789048537204_ToC___Intro.pdf) (дата звернення 29.07.2024).

63. Ibn al-Qalanisi. *The History of Damascus*. Leyden. 1908. 815 P. URL:<https://archive.org/details/qalanisi-history-of-damascus/page/n1/mode/2up> (дата звернення 15.12.2023).

64. James H. Robinson, *Readings in European History: A Collection of Extracts from the Sources Chosen with the Purpose of Illustrating the Progress of Culture in Western Europe Since the German Invasions*, vol. 1.

Rockville, MD: Wildside Press. 2012. P.588.,  
*URL:https://archive.org/details/readingsineurop03robigoog/page/180/mode/2up* (дата звернення 15.12.2023)

65. John E. The Popes, A Concise Biographical History Vol. I. New York: Hawthorn Books, Inc., 1964. 496 P.  
*URL:https://archive.org/details/historyofpopesfr29past* (дата звернення 18.11.2024).

66. Kervran Y. La Règle du Temple USA. California 140 P.  
*URL:https://www.1186-583.org/IMG/pdf/regle\_du\_temple\_v2.0.pdf* (дата звернення 16.01.2024).

67. Kollias E. The City of Rhodes and the Palace of the Grand Master, Athens, Ministry of Culture Archeological Receipts Fund, 1988, 85-104 P. *URL: https://archive.org/details/the-medieval-city-of-rhodes-and-the-palace-of-the-grand-master-e.-kollias/page/n41/mode/2up* (дата звернення 11.12.2023)

68. Kollias E. The Knights of Rhodes - The Palace and the City. Ekdotike Athenon. 2005. 176 P.  
*URL:https://archive.org/details/knightsofrhodesp0000koll* (дата звернення 10.12.2023).

69. Lannin W.H. A Historic Review of the Order of the Knights Hospitallers. Legare Street Press. 2022. 284 p.  
*URL:https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781846157530\_A42902086/preview-9781846157530\_A42902086.pdf* (дата звернення 19.10.2023).

70. Leighton G. Terra matris: Crusading, the military orderds and sacred landscapes in the Baltic, 13-th – 14-th. Centuries. 2018. 86 – 90 P.  
*URL:https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/117900/1/2017leightongjphd.pdf* (дата звернення 14.08.2024).

71. Lourie E. The Will of Alfonso I, King of Aragon and Navarre. Speculum. Volume 50. №4. 635 – 636 P. *URL:*

<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.2307/2855471> (дата звернення 13.10.2023).

72. Malcolm B. Keithe B. The Templars. Manchester University Press. 2002. 125 – 285 P.  
URL:[https://books.google.com.ua/books?id=rhTT3M9uWe4C&pg=PA161&lpg=PA161&dq=Alfonso+I+of+Aragon,+%E2%80%9CThe+will+of+Alfonso+I,+King+of+Aragon+and+Navarre+\(October+1131\),%E2%80%9Din+The+Templars&source=bl&ots=MfEJ-yx6yb&sig=ACfU3U2ypN0KCYeiG0WO79JnQg\\_lm6OFRQ&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwj7y4Cs4JmEAxUt\\_rsIHevkCAEQ6AF6BAgIEAM#v=onepage&q=Alfonso%20I%20of%20Aragon%2C%20%E2%80%9CThe%20will%20of%20Alfonso%20I%2C%20King%20of%20Aragon%20and%20Navarre%20\(October%201131\)%2C%20%E2%80%9D%20in%20The%20Templars&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=rhTT3M9uWe4C&pg=PA161&lpg=PA161&dq=Alfonso+I+of+Aragon,+%E2%80%9CThe+will+of+Alfonso+I,+King+of+Aragon+and+Navarre+(October+1131),%E2%80%9Din+The+Templars&source=bl&ots=MfEJ-yx6yb&sig=ACfU3U2ypN0KCYeiG0WO79JnQg_lm6OFRQ&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwj7y4Cs4JmEAxUt_rsIHevkCAEQ6AF6BAgIEAM#v=onepage&q=Alfonso%20I%20of%20Aragon%2C%20%E2%80%9CThe%20will%20of%20Alfonso%20I%2C%20King%20of%20Aragon%20and%20Navarre%20(October%201131)%2C%20%E2%80%9D%20in%20The%20Templars&f=false) (дата звернення 16.01.2024).

73. Mayer H. The Crusades. London: Oxford University Press. 1972. 339 P.  
URL:<https://archive.org/details/crusades0000maye/page/n13/mode/2up> (дата звернення 17.09.2024).

74. Mcsorley J. An Outline History Of The Church By Centuries From St Peter To Pius XII. Herder Book. 1944. 1084 P.  
URL:<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.89253/page/n427/mode/2up> (дата звернення 13.12.2023)

75. Michaud J. The History of the Crusades, vol. 1. London: G. Routledge, 2014. 270. P. URL:<https://www.gutenberg.org/ebooks/49104> (дата звернення 14.12.2023).

76. Mifsud A. Knights Hospitallers of the Venerable Tongue of England in Malta. Malta. 1914. P. 90-130.  
URL:<https://archive.org/details/MifsudAKnightsHospitallersOfTheVenerableTongueOfEnglandInMalta1914/page/n7/mode/2up> (дата звернення 18.11.2023).

77. Newman S. The Real History behind the Templars. New York: The Berkley Publishing Group 2007 . 432 P. URL:<https://www.scribd.com/document/131864246/67993606-Newman-the-Real-History-Behind-the-Templars-2007> (дата звернення 15.01.2024).
78. Nicholson H. The Knights Hospitaller. Suffolk: The Boydell Press, 2006. 208 P. URL:[https://books.google.com.ua/books/about/The\\_Knights\\_Hospitaller.html?id=oGppfVJMKjsC&redir\\_esc=y](https://books.google.com.ua/books/about/The_Knights_Hospitaller.html?id=oGppfVJMKjsC&redir_esc=y) (дата звернення 15.01.2024).
79. Nicolle D. Teutonic Knight: 1190–1561. Osprey Publishing. 2007. 64 P. URL: [https://mirageswar.com/uniform/474-teutonic\\_knight\\_11901561.html](https://mirageswar.com/uniform/474-teutonic_knight_11901561.html) (дата звернення 15.08.2024).
80. Nisbet E. Treasury records of the Knights of St. John in Rhodes. Malta Historical Society. 1957. 1–10 P. URL:<https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/35117/1/Pages%20from%20Melita%20Historica%20Vol.2%20no.2%201957-4.pdf> (дата звернення 10.12.2023).
81. Oliver J. Thatcher, trans., Patrologia Latina in Source Book for Medieval History: Selected Documents Illustrating the History of the Middle Age. Forgotten Books. 2018. 642 P. URL:<https://oll.libertyfund.org/titles/mcneal-a-source-book-for-mediaeval-history-selected-documents> (дата звернення 15.11.2023)
82. Paghava I. The Book of Conquests Ilia State University. 2007. 156 P. URL: <https://numismatic-journal.com/index.php/journal/article/view/121> (дата звернення 05.08.2024).
83. Read P. The Templars, London: Weidenfeld & Nicolson. 1999. 93-105 P. URL:<https://archive.org/details/templars0001read> (дата звернення 19.01.2024).
84. Robert de Clari. Robert of Clari's account of the Fourth Crusade. De Re Militari. accessed November 30. 2016.

URL:<http://deremilitari.org/2014/01/robert-of-claris-account-of-the-fourth-crusade/> (дата звернення 14.11.2023).

85. Runciman S. A History of the Crusades, Vol. III: The Kingdom of Acre and the Later Crusades. Cambridge University Press, 1954, 542 P. URL:<https://archive.org/details/dli.ernet.502939/page/97/mode/2up> (дата звернення 31.11.2023).

86. Seward D. The Monks of War: The Military Religious Orders. Penguin Books. 416 P. URL:<https://archive.org/details/monksofwarmilita0000sewa/page/n1/mode/2up> (дата звернення 12.12.2023).

87. Sweetenham C. Robert the Monk's History of the First Crusade - Historia Iherosolimitana. Aldershot: Ashgate. 2006. 262. P. 80-81. URL:<https://dokumen.pub/robert-the-monks-history-of-the-first-crusade-historia-iherosolimitana-9780754604716-0754604713.html> (дата звернення 11.11.2023)

88. Theodor H. Scriptores rerum Prussicarum: die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft. 1861, Dusb., 147-149 P. URL:[https://archive.org/details/bub\\_gb\\_YX8OAAAYAAJ/page/170/mode/2up](https://archive.org/details/bub_gb_YX8OAAAYAAJ/page/170/mode/2up) (дата звернення 26.01.2024).

89. Thorau A. The Lion of Egypt: Sultan Baybars I and the Near East in the Thirteenth Century. London 1987. 174-175 P. URL:<https://archive.org/details/lionofegyptsulta0000thor> (дата звернення 15.12.2023).

90. Tierney B. Western Europe in the Middle Ages: 300-1475. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1978. 648 P. URL:<https://archive.org/details/westerneuropeinm0000tier/page/n9/mode/2up> (дата звернення 18.12.2023)

91. Tyerman C. God's War: A New History of the Crusades. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press 2009 1040 P.

URL:<https://archive.org/details/godswarnewhistor0000tyer> (дата звернення 14.01.2024).

92. Urban W. Teutonic Knights: A Military History Greenhill Books/Lionel Leventhal. 2002. 288 P. URL:[https://books.google.com.ua/books/about/The\\_Teutonic\\_Knights.html?id=gwlHPgAACAAJ&redir\\_esc=y](https://books.google.com.ua/books/about/The_Teutonic_Knights.html?id=gwlHPgAACAAJ&redir_esc=y) (дата звернення 15.12.2023).

93. Wasserman. J. The Templars and the Assassins: The Militia of Heaven. Rochester: Inner Traditions International 2001 . 320 P. URL:[https://books.google.com.ua/books?id=c10oDwAAQBAJ&printsec=frontcover&redir\\_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=c10oDwAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) (дата звернення 14.01.2024).

94. William of Tyre, Historian of the Latin East Cambringe. 423-424 P. URL:<https://www.calameo.com/books/0002350341aa6f8e86d97> (дата звернення 17.01.2024).

95. William U. The Teutonic Knights a Military History. Greenhill Books. Lionel Leventhal. 2002. 288 p. URL:<https://archive.org/details/teutonicknightsm0000urba/page/2/mode/2up> (дата звернення 19.10.2023).

96. Zenon H. Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter. Torun. 1993. 75-79 P. URL:[http://opac.regesta-imperii.de/lang\\_de/anzeige.php?sammelwerk=Die+Spiritualit%C3%A4t+der+Ritterorden+im+Mittelalter](http://opac.regesta-imperii.de/lang_de/anzeige.php?sammelwerk=Die+Spiritualit%C3%A4t+der+Ritterorden+im+Mittelalter) (дата звернення 18.02.2024).

97. Вошук М. Фонт Марта. Коломан Книжник, Король Угорщини. Івано-Франківськ «Сегед» 2001. 110 - 112 ст. URL:[https://shron3.chtyvo.org.ua/Voloschuk\\_Myrosлав/Retsenziia\\_na\\_Font\\_Marta\\_Koloman\\_the\\_Learned\\_king\\_of\\_Hungary\\_\\_Szeged\\_2001\\_\\_110.pdf?](https://shron3.chtyvo.org.ua/Voloschuk_Myrosлав/Retsenziia_na_Font_Marta_Koloman_the_Learned_king_of_Hungary__Szeged_2001__110.pdf?) (дата звернення 14.10.2024).

98. Головка О. Хрестоносці у Пруській Прибалтиці (20-ті – 30-ті роки XIII ст.. Київ. 2011. 1-16 ст. URL:[https://shron1.chtyvo.org.ua/Holovko\\_Oleksandr/Khrestonosti\\_u\\_prusski\\_i\\_Prybaltytsi\\_20-ti\\_\\_30-ti\\_roky\\_KhIII\\_st.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Holovko_Oleksandr/Khrestonosti_u_prusski_i_Prybaltytsi_20-ti__30-ti_roky_KhIII_st.pdf?) (дата звернення 15.10.2024).

99. Дашкевич. Я Україна на перехресті світів: релігієзнавчі й соціокультурні студії. Інститут Української Археології та Джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Львів 2016. 648 с.  
URL:[https://shron1.chtyvo.org.ua/Dashkevych\\_Yaroslav/Ukraine\\_na\\_perekhrest\\_i\\_svitiv\\_relihiieznavechi\\_i\\_sotsiokulturni\\_studii.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Dashkevych_Yaroslav/Ukraine_na_perekhrest_i_svitiv_relihiieznavechi_i_sotsiokulturni_studii.pdf) (дата звернення 14.10.2024).
100. Забазюк Д.Є. Хрестоносний рух Середньовіччя: політико-правовий вимір. Львів «СПЛОМ» 2020. 428 с.  
URL:<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3874/1/%D0%A5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D1%83%D1%85%20%D0%97%D0%B0%D0%B1%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%BA.pdf> (дата звернення 19.10.2024).
101. Олійник А. Особливості створення та трансформування духовно-лицарського оредну Святого Лазаря. *Наукові праці студентів історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / [редкол.: О.М. Федьков (гол.), О.Б. Комарніцький (відп. ред.), О.В. Віннічук та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2023. Вип. 20. Ч. 2. С. 36-40.
102. Олійник А. Фіктивна загибель Оредну Тамлпієрів у кінці XIII – початку XIV ст. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Вип. 18. С. 71 – 75.
103. Русина О. Студії з історії Києва та Київської землі. Київ. 2005. 348 с.  
URL:[https://shron1.chtyvo.org.ua/Rusyna\\_Olena/Studii\\_z\\_istorii\\_Kyieva\\_ta\\_kyivskoi\\_zemli.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Rusyna_Olena/Studii_z_istorii_Kyieva_ta_kyivskoi_zemli.pdf)? (дата звернення 14.10.2024).

104. Толочко О.П. Толочко П.П. Київська Русь. Том 4. Альтернативи. Київ. 1998. 345 с. *URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-50-7/966-7217-50-7.pdf>* (дата звернення 14.10.2024).

105. Черкас Б. Степовий щит Литви. Українське військо Гедиміновичів XIV – XVI ст.. Київ «Темпора». 2011. 147 с. *URL: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Cherkas\\_Borys/Stepovyi\\_schyt\\_Lytvy\\_Ukrainske\\_viisko\\_Hedyminovychiv\\_XIV\\_XVI\\_st.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Cherkas_Borys/Stepovyi_schyt_Lytvy_Ukrainske_viisko_Hedyminovychiv_XIV_XVI_st.pdf?)* (дата звернення 11.10.2024).